

Carex hartmanii Caj. in Nederland

door

J. H. KERN (Rijksherbarium, Leiden)

Het geslacht *Carex* blijft voor verrassingen zorgen. Sinds de twintiger jaren, toen wij — de Reichgelts en ik — ons ervoor begonnen te interesseren, hebben wij een flink aantal soorten aan de Nederlandse flora zien toevoegen. Dat er met onze Zeggen nog wel wat te beleven viel, blijkt uit de ontdekking van *Carex tomentosa*, *C. laevigata*, *C. punctata*, *C. aquatilis*, *C. muricata* (= *C. pairaei*), *C. reichenbachii*, de echte *C. vulpina*, enkele adventieve soorten en uit de betere kennis van de zo moeilijke *C. flava*-groep. Maar hiermee scheen dan toch een einde gekomen te zijn aan het vinden van nieuwe soorten. Totdat in 1960 *Carex divisa* in ons land werd gevonden en er deze zomer alweer een nieuweling is komen opdagen.

Ik was wel zeer verrast toen ik in een *Carex*, door Drs. P. Ketner op Terschelling verzameld, *Carex hartmanii* Caj. herkende, een soort die mij uit de buitenlandse collecties van het Rijksherbarium bekend was. De Terschellingse planten waren als *Carex buxbaumii* Wahlenb. gedetermineerd, maar omdat ze niet geheel aan de beschrijving van deze soort in de Flora Neerlandica voldeden werd mijn mening gevraagd. Nu is *Carex hartmanii* zeer nauw verwant aan *C. buxbaumii*, zo nauw dat ze eerst in 1935 door A. CAJANDER (1) als nieuwe soort werd beschreven. Wel was er al in de vorige eeuw op de vormenrijkdom binnen *C. buxbaumii* gewezen en waren enkele variëteiten beschreven, maar het is de grote verdienste van Cajander deze vormenrijkdom te hebben doorzien door de taxonomisch onbelangrijke vormen af te zonderen en *Carex hartmanii* als een goede soort op te stellen. Binnen *C. buxbaumii*

onderscheidde hij nog twee ondersoorten, waarvan bij ons alleen subsp. *buxbaumii* gevonden is en de andere ondersoort, subsp. *alpina*, ook niet te verwachten is.

Het omvangrijke materiaal dat onder de naam *C. buxbaumii* in het Rijksherbarium lag, bleek over het algemeen zonder veel moeite in de drie taxa te splitsen; determinatie van te jong verzamelde planten, met slecht ontwikkelde urntjes, was echter niet eenvoudig. Zoals bij alle *Carices* worden ook hier de meest betrouwbare kenmerken in de urntjes gevonden en zijn de grootte van de aartjes, de lengte van het onderste schutblad, de geslachtsverdeling in de bloeiwijze, enz. zeer variabel. Zo is b.v. het tweeslachtige topaartje kenmerkend voor de sect. *Atratae*, waartoe *C. hartmanii* en *C. buxbaumii* behoren, maar niettemin is bij beide soorten dat aartje wel eens geheel mannelijk of heeft het mannelijke bloemen aan de voet en de top.

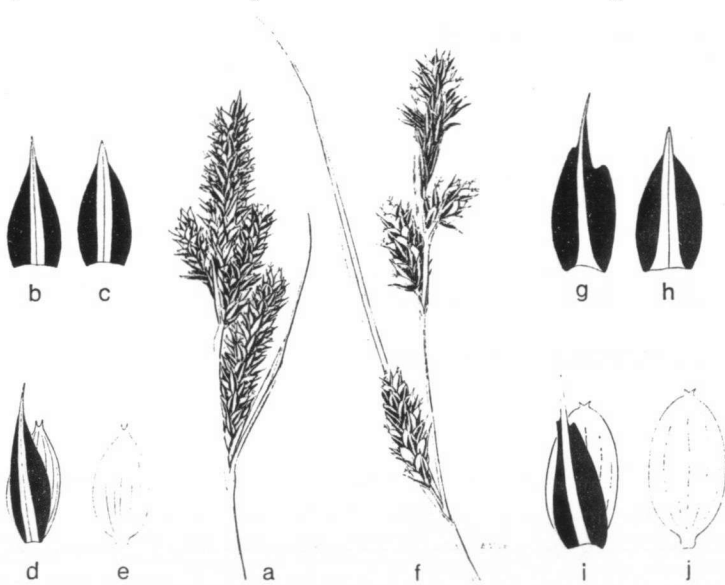

Fig. 1. a—e: *Carex hartmanii* Caj., a: bloeiwijze, b—c: kafjes, d: kafje met urntje, e: urntje; f—j: *C. buxbaumii* Wahlenb., f: bloeiwijze, g—h: kafjes, i: kafje met urntje, j: urntje. a en f: nat. gr., de overige 5. × nat. gr.

De voornaamste verschillen tussen de twee in ons land voorkomende taxa zijn:

Carex hartmanii Caj. Fig. 1, a—e. — Topaartje met slechts enkele (of zelfs zonder) mannelijke bloemen aan de voet, cilindervormig, $1\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ cm lang, 4—5 mm dik. Zijdelingse (vrouwelijke) aartjes gewoonlijk 3—4, van boven naar beneden in lengte toenemend, het bovenste dicht bij het topaartje geplaatst, ongeveer even lang als breed, het onderste cilindervormig, even lang als of iets korter dan het topaartje, van de overige aartjes verwijderd. Onderst schutblad korter dan tot even lang als de bloeiwijze. Kafjes der vrouwelijke bloemen (zonder de stekelpunt) ongeveer even lang als het urntje, symmetrisch of slechts weinig asymmetrisch, de stekelpunt $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ × zo lang als het kafje. Urntjes zwak eivormig, duidelijk generfd, fijn papilleus, in een korte snavel met rechtopstaande tandjes uitlopend, 2—3 mm lang, $1\frac{1}{2}$ —2 mm breed. Rijpe vrucht het urntje bijna geheel opvullend.

Carex buxbaumii Wahlenb. subsp. *buxbaumii*. Fig. 1, f—j. — Topaartje met talrijke mannelijke bloemen aan de voet en daardoor duidelijk knotsvormig, 1—2½ cm lang, 5—10 mm dik, gewoonlijk groter dan de overige aartjes. Zijdelingse (vrouwelijke) aartjes gewoonlijk 2—3, onderling even groot of het onderste iets groter, eivormig tot enigszins langwerpig, alle van elkaar en van het topaartje verwijderd. Onderst schutblad meestal duidelijk langer dan, soms ongeveer even lang als de bloeiwijze. Kafjes der vrouwelijke bloemen (zonder de stekelpunt) meestal duidelijk korter dan de urntjes, vaak asymmetrisch en sommige aan de top afgerond of zelfs uitgerand, de stekelpunt half zo lang tot even lang als (soms zelfs langer dan) het kafje. Urntjes elliptisch, niet of onduidelijk generfd, vooral bovenaan grof papilleus, met tot twee enigszins uiteenwijkende tandjes gereduceerde navel, (3—)4—4½ mm lang, 2—2½ mm breed. Rijpe vrucht het urntje niet opvullend en dit daardoor bovenaan duidelijk afgeplat.

Over de arealen van de twee soorten is nog steeds niet veel meer bekend dan wat wij ervan zeiden in de Flora Neerlandica (3, p. 29). *Carex hartmanii* komt in Midden-Europa ongetwijfeld veel meer voor dan *C. buxbaumii*. Ze bereikt het zuiden van Noorwegen, Zweden en Finland, dringt naar het oosten diep in Siberië door en heeft een exclave in de Kaukasus. In 1950 is een groeiplaats in oostelijk N.-Amerika (op het eiland Anticosti) bekend geworden. Een recente areaalkaart is te vinden bij HULTÉN (2, kaart 114). De op deze kaart aangegeven groeiplaats in N.W.-IJsland komt mij verdacht voor, temeer omdat van hetzelfde gebied *C. buxbaumii* subsp. *alpina* (= *C. adelostoma* Krecz.) bekend is (zie 2, kaart 18).

Carex buxbaumii (2, kaart 254) gaat in Europa veel verder noordwaarts dan *C. hartmanii*. Buiten Europa wordt ze vermeld van N.-Azië, Japan, N.-Amerika, Z.-Afrika en Australië. Het is echter de vraag of al deze opgaven wel betrekking hebben op *C. buxbaumii* in de engere zin. Zo worden de Japanse planten wel als een afzonderlijke soort opgevat en de weinige Noordamerikaanse exemplaren in het Rijksherbarium wijken nog al wat af van de Europese.

Op Terschelling komt *C. hartmanii* massaal voor in een drassig terrein ten westen van de boscpiaat. Ze werd daar reeds in 1950 door Dr. M. Jacobs vrij veel aangetroffen (herb. Jacobs no. 792, nu in het Rijksherbarium), maar ook toen voor *C. buxbaumii* gehouden.

Een enkele opmerking over de naamgeving. Cajander gebruikt de namen *C. hartmani* Caj. en *C. polygama* Schkuhr, de laatste met als ondersoorten subsp. *subulata* (Schum.) Caj. en subsp. *alpina* (Hartm.) Caj. De naam *C. polygama* Schkuhr (1801) is echter onwettig, omdat een andere *Carex*-soort al in 1791 door Gmelin onder die naam werd gepubliceerd. De soort moet *C. buxbaumii* heten en volgens de geldende Code moet voor de typische ondersoort het epitheton *buxbaumii* gebruikt worden. Ook is het voorschrift dat de spelling *hartmani* in *hartmanii* moet worden gewijzigd. De juiste namen zijn dus *C. hartmanii* Caj. en *C. buxbaumii* Wahlenb., de laatste met als ondersoorten subsp. *buxbaumii* en subsp. *alpina* (Hartm.) Liro.

Literatuur

1. A. CAJANDER, Über die fennoskandischen Formen der Kollektivart *Carex polygama* Schkuhr. Ann. Bot. Soc. Vanamo 5(5), 1935, p. 1—117.
2. E. HULTÉN, The amphi-atlantic plants and their phytogeographical connections. Kungl. Svenska Vetensk. Ak. Handl. ser. 4, 7(1), 1958, p. 1—340.
3. J. H. KERN & TH. J. REICHGELT, *Carex*. Flora Neerlandica 1(3), 1954, p. 7—133.

Summary

Carex hartmanii Caj., a sedge new for the Netherlands, was discovered on Terschelling, one of the Frisian Islands. It grows there abundantly in a marshy dune valley west of the Boschplaat. The species is closely allied to *C. buxbaumii* Wahlenb., from which it mainly differs by the cylindrical, not club-shaped terminal spikelet, the shorter lowest bract, and the distinctly nerved, smaller utricles.